

Νέα τάξη και «γεωκουλτούρα» στη Θεσσαλονίκη σήμερα¹

Στη συγκυρία διεθνών γεωπολιτικών αλλαγών η Ελλάδα της καπιταλιστικής κρίσης μοιάζει να μετεωρίζεται σε πολλαπλά πεδία, εσωτερικά, ευρωπαϊκά και διεθνή. Στο σύντομο αυτό σημείωμα, από τις πολλαπλές εκφάνσεις σύγχρονων διακυβευμάτων της Θεσσαλονίκης που σχετίζονται με πολεοδομικούς σχεδιασμούς (δημόσιο/κρατικό-ιδιωτικό), με μνημειακές/αρχαιολογικές παρεμβάσεις (θρησκευτικά, κοσμικά μνημεία) κ.ά., εστιάζουμε σε δύο που συχνά συμφύρονται, την πολιτιστική και τη θρησκευτική, πολύ περισσότερο που ακριβώς αυτές επiléχθησαν για να σφραγίσουν το προφίλ της Θεσσαλονίκης ως «Πολιτιστικής πρωτεύουσας της Ευρώπης» (1997).²

Όπως είναι γνωστό, σε αντίθεση με την αρχαιοελληνική θρησκεία-λατρεία, οι μονοθεϊστικές θρησκείες και ειδικότερα η χριστιανική θρησκεία-πίστη επηρεάζει καταλυτικά πολλαπλά πεδία της ανθρώπινης υλικής και πνευματικής πρακτικής, ήδη από το μεσαίωνα, όταν η εκκλησία αποτελούσε ένα από τα δύο κέντρα εξουσίας. Την περίοδο του Διαφωτισμού, η έννοια του πολιτισμού μεσουράνησε, ενώ στα κράτη του 19^{ου} αιώνα η θρησκεία περιορίστηκε στην ιδιωτική σφαίρα και η εκκλησία εντάχθηκε στους θεσμούς του εθνικού/κοσμικού κράτους –πολιτικο-ιδεολογικό πλαίσιο που στον ύστερο 19^ο αιώνα εμπλουτίστηκε με την έννοια της «κουλτούρας». Έκτοτε οι έννοιες πολιτισμός/κουλτούρα και θρησκεία, αλληλοσυμπληρούμενες ή διακρινόμενες, αναβαθμίζονται για να προσδιορίσουν ποικίλους τομείς της ιδιωτικής και δημόσιας σφαίρας κάθε κράτους.

Από τη δεκαετία του '70, αρχικά στις ΗΠΑ και στη μεταψυχροπολεμική Ενωμένη Ευρώπη, παρατηρείται η αναβάθμιση της έννοιας του πολιτισμού, τόσο ως συστατικού της πολιτικής ιδεολογίας όσο και ως αντικειμένου των ανθρωπιστικών σπουδών. Από τη δεκαετία μάλιστα του '90, η θεσμοθέτηση του ατομικού «αυτοπροσδιορισμού» θα επιστρατευτεί για να προσδιορίσει, στο πολιτιστικό πεδίο, το χαρακτήρα των κοινωνικών διακρίσεων των ετερόγλωσσων και ετερόθρησκων ομάδων, οι οποίες ως «εθνοτικές» πλέον υποκαθιστούν τις εθνικές «μειονότητες» αναγνωρισμένες από το 1878. Στο εξής, τα νέα γεωπολιτικά διακυβεύματα, εξαιτίας των οποίων ξεσπάνε ένοπλες συρράξεις, αναπαρίστανται ως πολιτισμικές/θρησκευτικές συγκρούσεις, με βάση τη θεωρία της «σύγκρουσης των πολιτισμών» του Σ. Π. Χάντινγκτον, συγγραφέα του «προφητικού» ομότιτλου βιβλίου του.³ Εντούτοις, οι παραπάνω εξελίξεις πείθουν ότι η εν λόγω θεωρία, στη δοσμένη συγκρουσιακή συγκυρία, συμβάλλει μάλλον στην αναστήλωση και νομιμοποίηση των οριενταλιστικών/οικουμενιστικών θεωρητικών στηριγμάτων κυριαρχίας, παρότι είχαν αποδομηθεί από τα

¹ Πιο σύντομη μορφή του κειμένου, χωρίς τεκμηρίωση, δημοσιεύτηκε στην Εξαμηνιαία έκδοση Επιστημών του Χώρου *Γεωγραφίες* (Αθήνα, Φθινόπωρο 2018), 15-20.

² Βλ. π.χ. Επι-κριτικό αφιέρωμα: *Εντευκτήριο* 42/43(Ανοιξη-Καλοκαίρι 1998), 27-127. Α. Λαμπριανίδης, Θεσσαλονίκη, Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης 1997, *Το Βήμα των κοινωνικών επιστημών* τ. Στ', τχ. 31(2001), 65-98. Άρθρα στο συλλογικό τόμο *Η Θεσσαλονίκη στο μεταίχμιο Η πόλη ως διαδικασία αλλαγών*, Γρηγόρης Κανκαλάς, Λόης Λαμπριανίδης, Νίκος Παπαμίχος επιμ., Κριτική, Αθήνα 2008, σσ 706, πραγματεύονται χρήσιμο ιστορικό και συγχρονικό υλικό, στο οποίο ωστόσο δεν μπορούμε εδώ να επεκταθούμε, π.χ. Α. Λαμπριανίδης, Η πορεία ανάπτυξης της πόλης από τη δεκαετία του '80: Γιατί δεν αξιοποιήθηκαν αποτελεσματικά οι ευκαιρίες, 295-356 και Ελισσάβη Θωΐδου, Η δημόσια παρέμβαση στη Θεσσαλονίκη: Χαρακτηριστικά και προτεραιότητες των πολιτικών χωρικής ανάπτυξης, 605-643 για το «μεταλλασσόμενο» ρόλο που της αποδίδεται στα προγραμματικά κείμενα της τελευταίας εικοσαετίας.

³ Samuel P. Huntington, *Η σύγκρουση των πολιτισμών και ο ανασχηματισμός της παγκόσμιας τάξης*, Πατάκης, Αθήνα 2017 [1996], οπισθόφυλλο «Οξυδερκές, προκλητικό και προφητικό, όπως αποδείχτηκε, [...]».

αντι-αποικιοκρατικά κινήματα και την εξέγερση του 1968· ακόμα περισσότερο, φαντάζει ως αυτο-εκκληρούμενη *προφητεία* και καταλήγει να συσκοτίζει τα πιο καίρια κοινωνικο-γεωπολιτικά διακυβεύματα, τη στιγμή μάλιστα που το ενδιαφέρον για τη θεραπεία των νέων διακρίσεων και ανισοτήτων αποβαίνει μειούμενο, συγκριτικά με τα εκατομμύρια ξεριζωμένων ή περιθωριοποιημένων ανθρώπων ανά την υφήλιο εξαιτίας αναζωπυρούμενων εμφύλιων πολέμων.

Έτσι, τίθεται, μεταξύ άλλων, το ερώτημα, πώς μπορούμε να κατανοήσουμε τα πολλαπλά μέτωπα και τις ιδεολογικές αντανάκλασεις τους στο πεδίο της ιδεολογίας –τη «γεωκουλτούρα, την ‘πίσω όψη της γεωπολιτικής’», σύμφωνα με τον μελετητή «της μεγάλης εικόνας» του κοσμοσυστήματος Immanuel Wallerstein–,⁴ όταν ο εθνικισμός και ο ρατσισμός αντιμετωπίζονται είτε με οικουμενιστικές ουσιοκρατικές αντιλήψεις ή με «πολιτισμικά αξιώματα», χωρίς κριτικό αντίλογο και κατάλληλες πολιτικές πρακτικές; Επίσης, πώς μεταλλάσσονται στο χρόνο οι συμβολικές αποτυπώσεις των γεωπολιτικών διακυβευμάτων στην Ελλάδα και ειδικότερα στη Μακεδονία και πώς αναπροσδιορίζεται η κυρίαρχη εικόνα της Θεσσαλονίκης, ιστορικό επακόλουθο των ριζωμένων στους κρατικούς μηχανισμούς σχέσεων εξουσίας, σήμερα που η επιβεβλημένη από τους νικητές μετεμφυλιακή λήθη αμφισβητείται έμπρακτα και που το ψυχροπολεμικό δίπολο εθνικός/μεθοριακός-αντεθνικός υποκαθίσταται από διεθνοποιημένες πολιτικο-ιδεολογικές διαδικασίες;

Όπως έχει γίνει γνωστό από την κριτική ανάλυση των συμβολικών εικόνων της πόλης, τουλάχιστον από τη δεκαετία του '50 αυτές κατασκευάζονται με μεταφυσικούς και αισθητικούς παρά με ιστορικούς όρους, οι οποίοι μάλιστα αποδεικνύονται δεκτικοί απεριόριστων παραλλάξεων: Κάπως έτσι, άκριτα και ανιστόρητα αναπαράγεται είτε η αναπαράσταση-εξιδανίκευση της «ερωτικής» Θεσσαλονίκης, ιδέα υστερο-βυζαντινής ησυχαστικής προέλευσης, μεταπλασμένη κυρίως από τους Νίκο Πεντζίκη και Γιώργο Ιωάννου, ή οι μεταψυχροπολεμικές α-ιστορικές *μεταφορικές* αφηγήσεις, του τύπου της λεγόμενης λογοτεχνικής στροφής (textual/ linguistic turn), ή τέλος τα απλουστευτικά δίπολα (ανοιχτή-εσωστρεφής πόλη/ κοσμοπολιτισμός-«επαρχιωτισμός», «πόλη των φαντασμάτων», «σκοτεινός Βαρδάρης» κ.ά.),⁵ συμβατά με τη διεθνή συγκυρία των εθνικιστικών/ρατσιστικών

⁴ Immanuel Wallerstein, *Σύγκρουση των πολιτισμών; Η μεγάλη εικόνα και το μελλοντικό σύστημα*, πρόλογος Σπύρος Μαρκέτος, μτφρ. Σπύρος Μαρκέτος, Ελίνα Φωτεινού, Θύραθεν, Θεσσαλονίκη 2011, 37. Του ίδιου, *Geopolitics and Geoculture Essays on the Changing World-System*, Cambridge University Press, 1997 [1991], 11 “Some describe the geoculture as a superstructure of this world economy. I prefer to think of it as its underside, the part that is more hidden from view and therefore more difficult to assess, but the part without which the rest would not be nourished. I term it the geoculture by analogy with geopolitics, not because it is supra-local or supra-national but because it represents the cultural framework within which the world-system operates.”. Για τις «δομές γνώσης στηριγμένες στην επιστημολογική διάκριση ανάμεσα στις λεγόμενες ‘δύο κουλτούρες’ (την ανθρωπιστική και την επιστημονική)»: του ίδιου, *Ευρωπαϊκός οικουμενισμός Η ρητορική της δύναμης*, μτφρ. Σπύρος Μαρκέτος, Θύραθεν, Θεσσαλονίκη 2010, 63 και 77.

⁵ Έλενα Χουζούρη, *Σκοτεινός Βαρδάρης Βαλκανική μυθιστορία έρωτα και απώλειας*, Κέδρος, 2004. Η ίδια, *Η Θεσσαλονίκη του Γιώργου Ιωάννου Περιπλάνηση στο χώρο και το χρόνο*, Πατάκης, Αθήνα 1995: ισχύει για τη συγγραφέα ό,τι εύστοχα επισημαίνει ο Δημήτρης Ν. Μαρωνίτης, *Πίσω μπρος. Προτάσεις και υποθέσεις για τη νεοελληνική ποίηση και πεζογραφία*, στιγμή, Αθήνα 1986, 235-59 Β' Πεζογραφία Γιώργου Ιωάννου, Επαρχιακή λογοτεχνία [4 διαλέξεις/επιφυλλίδες Ιούνιος-Αύγουστος 1977], 252-3 Η παθολογία της επαρχίας και ο λογογραφικός ενθουσιασμός: «[...] η βιογραφική τοπογραφία της κατοχικής Θεσσαλονίκης δημιουργεί από τις πρώτες γραμμές του αφηγήματος τέτοια και τόση συγκινησιακή διέγερση στον Σαλονικιό αναγνώστη, ώστε τον παραδίδει στον αφηγητή σχεδόν άμαχο. [...] Με άλλα λόγια: αν ένα έργο τέχνης απαιτεί, για να κριθεί σωστά, σε κάποιον βαθμό απεμπλοκή του αναγνώστη από τη βιοματική πλεκτάνη που του στήνει ο συγγραφέας, τότε εμείς οι Σαλονικιοί είμαστε[...] οι πιο μεροληπτικοί της κριτές. Από την άλλη μεριά ο Αθηναίος αναγνώστης [...] βρίσκει στον πεζογραφικό μικρόκοσμο του Ιωάννου τον χαμένο του παράδεισο: το ειδύλλιο της ευσύνοπτης πόλης και κοινωνίας, που επιτρέπει ακόμη ριζικές ανθρώπινες σχέσεις, σε αντίθεση με το απάνθρωπο περιβάλλον της μεγαλόπολης, που ισοπεδώνει τους ενοίκους της με τη μηχανιστική της ζωή και νοοτροπία.[...]» και για τη

συγκρούσεων, μετακινήσεων και τελικά της *βεβιασμένης* συνύπαρξης –εξιδανικευτικά νοούμενης ως «πολυπολιτισμικότητα». Αποδεικνύεται λοιπόν ιστορικά πως οι κυρίαρχες πολιτικές, εργαλειοποιώντας τη θρησκεία και τον πολιτισμό και ακυρώνοντας, στο ερευνητικό πεδίο, την ιστορικότητα ως βασική διάσταση των κοινωνικών φαινομένων, μεταμφιέζουν για μια ακόμη φορά *επί το λογοτεχνικότερον*, μέσω της σημερινής εικόνας της Θεσσαλονίκης, το πιο καίριο διακύβευμα –το μετασχηματισμό του εθνικού κράτους, δηλαδή τον πυρήνα «ενός λεπτοφυούς πλέγματος προνομίων και εκμετάλλευσης» μέσα από τον οποίο αναδύονται νέες αντίπαλες διαφορετικότητες («συγκρουσιακές ιδιαιτεροκρατίες»)⁶.

Η πολυδιάστατη γεωκουλτούρα, που διαπερνά διάφορες σφαίρες της ζωής της Θεσσαλονίκης, δεν μπορεί βέβαια να αναλυθεί εδώ εξαντλητικά. Στην αρχόμενη δεκαετία του '90 ανιχνεύσαμε ένα διακριτό λόγο για τη συν-πρωτεύουσα ως βαλκανική μητρόπολη, με φυγόκεντρες τάσεις, του τύπου της νεοφανούς τότε ιταλικής Λέγκας του βορρά, και ρήξη με το «αθηναιοκεντρικό κράτος» (βλ. «Μεταμορφώσεις του λόγου περί Μακεδονίας», *Η εποχή* 9-1-1994). Ταυτόχρονα τα *μακεδονικά* συλλαλητήρια και ο εμφύλιος στη Γιουγκοσλαβία συνέπεσαν με τη διεθνή όξυνση και τη νεοφιλελεύθερη πολιτική των «ανθρωπιστικών» επεμβάσεων (βομβαρδισμός από το NATO της Σερβίας και του Μαυροβούνιου 24/3-10/6/1999), ενώ πρόσφατα το γεωπολιτικό κλίμα γίνεται πιο απειλητικό με τη βίαιη διάλυση κρατών της Μέσης Ανατολής, τη μετατροπή χιλιάδων πολιτών σε μετανάστες/ πρόσφυγες και φτηνό εργατικό δυναμικό στην παραπαίουσα Ευρώπη –καταιγιστικές εξελίξεις οι οποίες, μαζί με τις νέες ενεργειακές κ.ά. πολιτικές, επηρεάζουν ριζικά τη γεωπολιτική θέση της Ελλάδας και ειδικότερα της Θεσσαλονίκης. Σήμερα, περισσότερο από ποτέ, τα «εθνικά ζητήματα» γίνονται πιο κατανοητά ως αντανάκλαση των διεθνών ισορροπιών και διακυβευμάτων, ενώ οι εθνικοί εχθροί ορίζονται ως εθνοτικοί δηλ. με όρους πολιτισμού και θρησκείας. Μέσα στο κλίμα των νεοφανών εύθραυστων κοινωνικών και διακρατικών/ διεθνών ισορροπιών και των σύστοιχων ιδεολογικών επεξεργασιών, ο ρόλος που ανατίθεται στη Θεσσαλονίκη, η χωρική της επέκταση και το πρόσφατο πληθυσμιακό της μίγμα με τα συνακόλουθα διακυβεύματα που ανέκυψαν, μπορούν κίολας να ανιχνευτούν στις πρόσφατες εικόνες της, που προσφέρονται για κριτική ανάλυση ως καθρέφτης ή καλύτερα ως καλειδοσκόπιο, αν βέβαια αποφύγουμε τις λογοτεχνίζουσες και α-χρονικές περιγραφές που συσκοτίζουν και προκαλούν σύγχυση. Σ' αυτή τη βάση, θα εστιάσουμε σε δύο από τα πιο

Θεσσαλονίκη στο έργο του Γ. Ιωάννου, *στο ίδιο*, 251-52: «Με την προοπτική, λοιπόν, αυτή πιστεύω ότι οι εικόνες της επαρχιακής Θεσσαλονίκης, όπως προβάλλονται στο τρίπτυχο πεζογραφικό έργο του Ιωάννου, όσο κι αν είναι φιλόφρονες και συγκινητικές, τολμηρές και θυμώσους, σκανδαλιστικές ή φρόνιμες, καταλήγουν σε εξωτικές χρονογραφίες, επαναφέροντας από άλλο δρόμο την πεζογραφία μας στον ανακουφιστικό διάδρομο της ύπαιθρης ηθογραφίας, που τώρα κλείνεται στα τείχη μιας βυζαντινής πόλης, ανάλογα όμως γραφικής, και εξίσου ακίνδυνης.[...] Από όλες τις διαιρέσεις και υποδιαιρέσεις που κάποιος θα είχε να προτείνει για το αναγνωστικό κοινό της αφηγηματικής προσφοράς του Ιωάννου, εκείνη πιστεύω που έχει μεγαλύτερη σχέση με το είδος της, είναι αυτή που θα διέκρινε τους αναγνώστες σε όσους ξέρουν τη Θεσσαλονίκη από πρώτο χέρι και σ' όσους την προτιμούν μέσα από τα πολιτιστικά και ψευδοπολιτιστικά της είδωλα.[...].» Για το διάλογο που ξέσπασε μεταξύ Δ. Μαρωνίτη (αφότου έδωσε την πρώτη από τις παραπάνω διαλέξεις με θέμα «Η ανθρωπογεωγραφία της Θεσσαλονίκης –ερωτήματα για την επαρχιακή τέχνη» 1977) και Γ. Ιωάννου: Ξενοφών Α. Κοκόλης, *Η διαμάχη Μαρωνίτη - Ιωάννου Η επίθεση, η αντεπίθεση και η μονόπλευρη συνέχεια της επίθεσης (1977-2007)*, Ίνδικτος [παρουσίαση Όλγα Σελλά, Η κριτική Μαρωνίτη, η αντεπίθεση Ιωάννου, *Η Καθημερινή* 5-10-2008]. Κριτική ανάλυση της κυρίαρχης, από τον ύστερο μεσαίωνα, μεταφυσικής εικόνας της «ερωτικής» Θεσσαλονίκης, η οποία αναβίωσε μεταπολεμικά συμβάλλοντας καθοριστικά στο νέο προφίλ της πόλης: Αγγελική Κωνσταντακοπούλου, *Βυζαντινή Θεσσαλονίκη Χώρος και ιδεολογία*, Παράρτημα Επιστημονικής Επετηρίδας Φιλοσοφικής Σχολής 'Δωδώνη' αρ. 6, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Γιάννενα 1996, 269.

⁶ Imm. Wallerstein, *Ευρωπαϊκός οικουμενισμός*, σ. 33. Του ίδιου, *Για να καταλάβουμε τον κόσμο μας Εισαγωγή στην ανάλυση κοσμοσυστημάτων*, επιμ.-μτφρ.-επίμετρο Σπύρος Μαρκέτος, Θύραθεν, Θεσσαλονίκη 2009 [2004], κεφ. Η δημιουργία μιας Γεωκουλτούρας, 113-138.

καίρια ζητήματα, που μετά το 2010 συζητήθηκαν και οδήγησαν εθνικές και τοπικές αρχές (πανεπιστήμιο, δήμος, εκκλησία) και επιχειρηματικούς κύκλους σε θεσμικές και ιδεολογικές ανακατατάξεις.

Κατά πρώτο λόγο το χρονίζον «Μακεδονικό» αναπροσδιορίστηκε μετά και την ανάδειξη μιας ακόμα λειτουργίας του κάθετου μακεδονικού άξονα (κατά μήκος του Αξιού ποταμού), ως «διαδρόμου των Βαλκανίων»: Η ονοματοδότηση της πΓΔΜ, επανήλθε στο προσκήνιο ως επείγον ζήτημα, ώστε να προχωρήσει η ενσωμάτωση των *ασταθών* «Δυτικών Βαλκανίων» στο πλαίσιο της ανασύνταξης ΕΕ και ΝΑΤΟ στην ανατολική Μεσόγειο, προοπτική που ανησυχεί ευρύτερα παλαιούς και νέους κολοσσούς του «κοσμοσυστήματος». Κατά δεύτερο λόγο, η αυξανόμενη παρουσία του Ισλάμ στη Θεσσαλονίκη συμβάλλει στην περαιτέρω μετατόπιση των μετώπων, λόγω των προσφύγων αλλά και των μεταρρυθμίσεων στην άλλοτε ενιαία «μουσουλμανική μειονότητα» –μεταλλαγμένη από τις αρχές του '90 σε τρεις εθνοτικές ομάδες, εξέλιξη που παραμένει επιμελώς αδιευκρίνιστη από πολιτικούς και επιστήμονες *ειδικούς των ανθρωπίνων δικαιωμάτων* (βλ. μια πρόσφατη εξαίρεση: Σωτήρη Βαλντέν, Πετάνι ο γάιδαρος;, *Η Εφημερίδα των Συντακτών* 26-3-2019).

Αν και η εκκλησιαστική ιεραρχία με προεξάρχοντα το μητροπολίτη Θεσσαλονίκης, η δημοτική παράταξη «Μένουμε Ευρώπη», η Πανελλήνια Ομοσπονδία Πολιτιστικών Συλλόγων Μακεδόνων (από το 2014), το «Μακεδονικό κόμμα» (από το 2016) κ.ά. εμμένουν στις εθνικιστικές και ρατσιστικές τους θέσεις περί «Μακεδονικού», γίνεται φανερό ότι η σύμπνοια των *νέο-μακεδονομάχων* έχει διαρραγεί. Στην αναδιάταξη των μετώπων συνέβαλαν οι μεταψυχροπολεμικές ευρωπαϊκές πολιτικές για την εμπέδωση ομογενοποιητικών πολιτικών, στη βάση της ανάδυσης του ατομικού/ ιδιωτικού έναντι του «δημοσίου καλού» (επιλεκτική προστασία γλωσσικών/θρησκευτικών δικαιωμάτων, δράση ΜΚΟ, προτεραιότητα πολιτιστικών/ θρησκευτικών όρων για την κατασκευή εθνοτικών ταυτοτήτων/ ετεροτήτων) και της χαλάρωσης των κρατικών συνόρων (τριεθνείς ζώνες κ.ά.): Για παράδειγμα, κύκλοι της αξιωματικής αντιπολίτευσης, που είχαν πρωτοστατήσει στα συλλαλητήρια της δεκαετίας του '90, σήμερα ανακαλύπτουν μεγαλο-ιδεατικά επιχειρηματικά οφέλη και τοποθετούνται υπέρ της λύσης του. Χαρακτηριστική είναι, π.χ., η *αυτοκριτική αποστροφή του Μ. Πηγκλή, συμβούλου του πρώην πρωθυπουργού Α. Σαμαρά και του προέδρου της Ν.Δ. Κυρ. Μητσοτάκη*: «όχι για πρώτη φορά στη διπλωματική μας ιστορία, σήμερα διεκδικούμε αυτό που τότε απορρίπταμε». Ταυτόχρονα ο σύμβουλος ανακαλύπτει ότι οι «'Ανωμακεδόνες' είναι αδέλφια μας» και φαντασιώνεται μια νέα Μεγάλη ιδέα: «[...]ο γεωγραφικός προσδιορισμός στην ονομασία των Σκοπιών είναι η καλύτερη λύση, καθώς διευκολύνει την πρόσδεση της 'Ανω Μακεδονίας' στη 'μαμά Μακεδονία'. [...] Το συμπαθές κρατίδιο θα γίνει μέσα σε λίγα χρόνια ζωτική ενδοχώρα για τη Βόρειο Ελλάδα, ενώ η ένταξη στην Ε.Ε., μαζί βέβαια και με εγχώριες πολιτικές 'εξελληνισμού' θα τους φέρει κοντά μας από όλες τις απόψεις.». Τέλος, απευθύνει έκκληση προς την Εκκλησία: «Σε μια τέτοια στόχευση θα έπρεπε να συμμετέχει ενεργά και η Εκκλησία της Ελλάδος [...], αντί να επιτείνει με τη στάση της την εθνική μας μισαλλοδοξία»⁷ –σύσταση που μάλλον εισακούστηκε.

Όχι λιγότερο αξιοσημείωτη, για τη μεταστροφή του κλίματος και τη σύσφιξη διαβαλκανικών/ δι-εθνοτικών σχέσεων σε χριστιανική ορθόδοξη βάση, είναι η πρωτοβουλία που πήρε το Μάρτη 2016 η Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, σύμφωνα με ανακοίνωση του ΔΣ,

⁷ Μιχάλη Πηγκλή, Αποψη: Η καλύτερη και η χειρότερη λύση για το Σκοπιανό, *Η Καθημερινή* 21-1-2018. Πρβλ. εκδήλωση της μητρόπολης Βεροίας, Ναούσης και Καμπανίας με θέμα «Μάνα Μακεδονία μου», στην οποία εγκρίθηκε ψήφισμα: ομότιτλο άρθρο του μοναχού Γεράσιμου Μπεκέ, *Παύλειος λόγος* Διμηνιαίο ορθόδοξο περιοδικό μητροπόλεως τχ. 131(Ιαν.-Φεβρ. 2018), 16-21.

να φιλοξενήσει 100 φοιτητές και καθηγητές του Πανεπιστημίου των Σκοπίων 'Άγιοι Κύριλλος και Μεθόδιος' (<http://www.diakonima.gr/2016/03/05/>):

«[...]Το έναυσμα της πρωτοβουλίας έδωσε ο υπουργός Εξωτερικών της γειτονικής χώρας Νίκολα Πόποσκι όταν δήλωσε πρόσφατα ότι *‘οι δύο Λαοί έχουμε πολλά κοινά σημεία, είμαστε ξαδέρφια. ‘*Καιρός, λοιπόν, να γνωρισθούμε.[...]

Το Πανεπιστήμιο Άγιοι Κύριλλος και Μεθόδιος και ΜΚΟ των Σκοπίων επέλεξαν χωρίς ελληνική ανάμιξη τους φοιτητές τους οποίους συνοδεύουν οι καθηγητές Ana Chureska από το Ινστιτούτο Πολιτικών Επιστημών της Νομικής Σχολής, Nenad Markovic των Πολιτικών Επιστημών στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης της Νομικής Σχολής, Dalibor Jovanovski από το Ινστιτούτο Ιστορίας Vladimir Martinovski της Φιλολογίας, Antoni Maznevski της Σχολής Καλών Τεχνών, Antonio Jakimovski της Ιστορίας της Τέχνης και της Αρχαιολογίας και Rajna Krtona Cemerska.

Έχει αποκλεισθεί κάθε ανάμιξη των κυβερνήσεων και αναφορά στο Μακεδονικό. Την φιλοξενία χρηματοδοτούν αποκλειστικά Θεσσαλονικείς ευγενείς χορηγοί. Την ενισχύουν εθελοντές αρχαιολόγοι, ξεναγοί και Εταίροι. Συντονιστής: ο Ν. Ι. Μέρτζος.

Τη Δευτέρα ώρα 12.30' ο Πρύτανης του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Περικλής Μήτκας θα υποδεχθεί τους φιλοξενούμενους στο Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών και θα τους πλαισιώσουν συνάδελφοί τους Έλληνες Μακεδόνες. Μετά την επίσημη υποδοχή στο Α.Π.Θ., θα γευματίσουν στο ξενοδοχείο «Μακεδονία Παλλάς» και στη συνέχεια θα περιηγηθούν τη Θεσσαλονίκη με δύο λεωφορεία της Πολιτιστικής Γραμμής του ΟΑΣΘ.

Η Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών θα τους υποδεχθεί πανηγυρικά το απόγευμα ώρα 17.15' στο κινηματοθέατρό της 'Αριστοτέλειον'. Στο προαύλιο της θα τους καλωσορίσουν η παραδοσιακή κομπανία του Δημήτρη Παράσχου με κλαρίνα και χάλκινα καθώς επίσης σε δύο σειρές οι Αρμάνες Βλάχες και οι ντόπιοι Μακεδόνες με εντυπωσιακές φορεσιές. Στο κινηματοθέατρο θα τους προσφωνήσουν ο Πρόεδρος της Εταιρείας και ο Πρόεδρος της Ένωσης Ξενοδόχων Αριστοτέλης Θωμόπουλος. Θα αντιφωνήσει ο εκπρόσωπος των φιλοξενούμενων και θα παρουσιασθεί σύντομα με εικόνες το ιστορικό και το έργο της Ε.Μ.Σ. που λειτουργεί αδιάλειπτα από το 1939. Θα ακολουθήσουν τοπικοί χοροί και κοινό γλέντι όλων. Μετά οι φιλοξενούμενοι θα ξεναγηθούν στις εγκαταστάσεις της Εταιρείας η οποία θα τους προσφέρει δεξίωση και αναμνηστικά στον τελευταίο όροφο της με θέα τον Λευκό Πύργο, την πόλη και τον Θερμαϊκό.

Την Τρίτη 8 Μαρτίου οι φιλοξενούμενοι θα ξεναγηθούν διαδοχικά έως το μεσημέρι στο Αρχαιολογικό Μουσείο, στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού και στο Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης. Μετά ένα γεύμα φιλίας στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας θα γνωρίσουν διαδοχικά τα μνημεία Ροτόντα - Καμάρα -Αχειροποίητος -Αγία Σοφία. Χορός Ιεροψαλτών θα ψάλει τα Απολυτικά του Αγίου Δημητρίου και των Θεσσαλονικέων αδελφών Αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου. Θα ακολουθήσει δεξίωση στον αυλόγυρο της Αγίας Σοφίας.

Την Τετάρτη 9 Μαρτίου θα κινηθούν μόνοι στην πόλη και το απόγευμα θα αναχωρήσουν για τα Σκόπια.

Η Θεσσαλονίκη εκπέμπει έμπρακτα στους γείτονές μας ένα άδολο μήνυμα φιλίας και γνωριμίας σε χαλεπούς καιρούς. Ενώνει, διδάσκει, ευεργετεί, πρωτοπορεί.

Οκτώ ξενοδοχεία προσφέρουν 50 δίκλινα δωμάτια με πλούσιο πρωινό.

Δύο ξενοδοχεία προσφέρουν ένα γεύμα και ένα δείπνο.

Ο ΟΑΣΘ διαθέτει δύο ειδικά λεωφορεία της Πολιτιστικής Γραμμής του για ξενάγηση στην πόλη.

Το Πρακτορείο Ζορπίδης προσφέρει μεγάλη έκπτωση στα ναύλα.

Τα Μουσεία προσφέρουν δωρεάν είσοδο και ξενάγηση.

Μακεδόνες χορηγοί καλύπτουν όλες τις επί πλέον δαπάνες.

Η Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών ευχαριστεί θερμά και ενεργεί παραγωγικά.

Το Διοικητικό Συμβούλιο».

Στο ίδιο μήκος κύματος, θετική στάση παίρνουν τώρα και ορισμένοι «ΕλληνοΜακεδόνες» επαγγελματίες του παρελθόντος, τασσόμενοι υπέρ της Συμφωνίας των Πρεσπών, με βάση ιστορικά δεδομένα τα οποία ήθελαν να αγνοούν στη δεκαετία του '90, όπως π.χ. τη χρήση των όρων «Μακεδόνες» για τους σλάβους Οθωμανούς υπηκόους της Μακεδονίας και «Μακεδονική» για τη γλώσσα τους ακόμα κι από τον Παύλο Μελά. Χαρακτηριστικά είναι

π.χ. όσα γράφει στη σύζυγό του στις 21-3-1904: «Έμαθα και ολίγας μακεδονικές λέξεις, που λέγω εις τας γυναίκας και μητέρας προ πάντων και ενθουσιάζονται μαζί μου»!⁸

Επιπλέον, όπως διαπιστώνουμε καθημερινά, πληθαίνουν οι ευρωπαϊκές χώρες υποδοχής προσφύγων/ μεταναστών, στις οποίες οι ανθρωπιστικές κρίσεις και τα αποτελέσματά τους λιγότερο προκαλούν αισθήματα αλληλεγγύης και περισσότερο ρατσιστικές αντιδράσεις και ισλαμοφοβία. Αν και στην Ελλάδα παρατηρείται γενικά ένα αξιοπρόσεκτο κύμα αλληλεγγύης, η βίαιη δράση οργανωμένων ρατσιστικών/ νεοναζιστικών θυλάκων οδηγεί σε εκρηκτικές καταστάσεις. Ειδικότερα στη Θεσσαλονίκη, το πλησιέστερο μεγάλο κέντρο στην πρώην μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης αλλά και στο εμβληματικό Άγιο Όρος, τόσο η εξασφάλιση από φορείς της πόλης χώρου προσευχής των μουσουλμάνων ελλήνων πολιτών, προσφύγων και τουριστών όσο και η θεσμοθέτηση στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης Τμήματος για την κατάρτιση διδακτικού προσωπικού των ελλήνων μουσουλμάνων, καταλήγουν να αναλύονται στο δημόσιο διάλογο λιγότερο από ιστορικο-γεωπολιτική και εκπαιδευτική άποψη και περισσότερο ως πολιτιστικά και θρησκευτικά προβλήματα, όπως δηλαδή επιβάλλει η συγκυριακή έμφαση του Ισλάμ στην τουρκική πολιτική ιδεολογία και η άνοδος της ισλαμοφοβίας σ' ολόκληρη την Ευρώπη.

Παράλληλα με την παραδοσιακή εθνικιστική μισαλλοδοξία των *νεομακεδονομάχων* ιεραρχών, που εκφράζεται μέσα από πύρινα κηρύγματα, καταγράφεται και μια ακροδεξιά/ νεοναζιστική εξαλλοσύνη, επίσης σε εθνοτική βάση, αν κρίνουμε μεταξύ άλλων από τις αντιρρήσεις των ποντιακών σωματείων στη Συμφωνία των Πρεσπών και την ethnic/ φολκλορική παρουσία τους στο συλλαλητήριο του Ιανουαρίου 2018 στη Θεσσαλονίκη.⁹ Για τις εν λόγω συντηρητικές, ακροδεξιές δυνάμεις και τμήμα της ομογένειας, οι έλληνες μουσουλμάνοι πολίτες και οι ομόθρησκοί τους πρόσφυγες έχουν μετατραπεί σε εχθρούς ή αποδιοπομπαίους τράγους –μαζί με τους «Σκοπιανούς» που διεκδικούν το «όνομα» και την αρχαία ιστορία της Μακεδονίας. Έτσι, η αμφισβήτηση του στερεότυπου της ελληνορθόδοξης Ελλάδας αντιμετωπίστηκε εκ μέρους τους με βία ενάντια τόσο σε πρόσφυγες όσο και στον ίδιο το δήμαρχο Γιάννη Μπουτάρη, καθώς ως δημοτική αρχή αποδοκίμασε τα εθνικιστικά συλλαλητήρια, τάχθηκε υπέρ της λύσης του «Μακεδονικού» και κάλυψε κενά ιστορικής μνήμης της πόλης, που η κυρίαρχη μεταπολεμική *αμνησία* επέβαλε, όπως εκείνη των θανατωμένων εβραίων στα ναζιστικά κρεματόρια, ή αποκαθήλωσε ονοματοδοσίες οδών που προνομιακά μνημόνευαν δωσύλους. Αξιοσημείωτο είναι, ειδικότερα, ότι νοιάστηκε επίσης να θεραπεύσει την απουσία τεμένους για να προσεύχονται οι μουσουλμάνοι πιστοί, αλλά η λύση που εφάρμοσε, μάλλον παρορμητικά για να ικανοποιήσει ετερόκλητα αιτήματα ή αποβλέποντας στο τουριστικό/ εμπορικό όφελος, έδωσε λαβή στους ακροδεξιούς κύκλους να συγκροτήσουν αντι-ισλαμικό/ ορθόδοξο χριστιανικό μέτωπο, αναβαθμίζοντας έτσι την ισχύ της εκκλησίας: Μετατρέποντας δηλαδή το Χαμιντιγέ ή Γενί τζαμί κατά τις μέρες του Ραμαζανίου, από εκθεσιακό, σε χώρο προσευχής των μουσουλμάνων, αφήφησε βασικές θρησκευτικές αρχές και πολιτικές παγίδες που εγκυμονούσε η παραχώρηση: Δεν προέβλεψε π.χ. σε ποιους ακριβώς κύκλους-μουσουλμανικά ποίμνια το διέθεσε κι ούτε έλαβε υπόψη ότι οι προσκαλούμενοι να προσευχηθούν νοούν το χώρο ως αποκλειστικά θρησκευτικό. Μάλιστα, μέσα στην κούρσα της τουριστικής *ανάπτυξης*, η προσευχή σε τζαμί που

⁸ Στ. Α. Κουμανούδης, *Συναγωγή νέων λέξεων υπό των λογίων πλασθεισών από της Αλώσεως μέχρι των καθ' ημάς χρόνων*, προλεγόμενα Κ. Θ. Δημαράς, Ερμής, Αθήνα 1980[1900], 357 «ΕλληνοΜακεδόνες». Α. Κωνσταντακοπούλου, *Ιστοριογραφικά ζητήματα στη σημερινή βαλκανική συγκυρία, Σύγχρονα θέματα* 50-51 (Ιανουάριος-Ιούνιος 1994), 14, σημ. 24.

⁹ <http://www.pontos-news.gr/article/180419/orgi-apo-toys-pontiakoys-sylogoy-gia-tin-parahorisi-toy-oroy-makedonia-sta-skopia>. Πρβλ. Γιάννης Μπουτάρης Η ιστορία μας δεν κλέβεται..., *Η Αυγή της Κυριακής* 21-1-2018, 7 συνέντευξη.

επαναλειτουργεί μετά από 90 χρόνια, προβλήθηκε ως δελεαστικό *event* –απόδειξη η εκμετάλλευσή του από τα τουρκικά ΜΜΕ. Τελικά, όχι παράδοξα, μετά τον κουρνιαχτό που σηκώθηκε, ο δήμαρχος, ακροβατώντας σταθερά μεταξύ αντιεθνικισμού και κοσμοπολιτισμού [και] κρατώντας συγχρόνως υψηλό το πατριωτικό φρόνημα, σύμφωνα με τον ίδιο, αναγκάστηκε να δηλώσει ότι το τζαμί και το Αλατζά Ιμαρέτ θα ξαναγίνουν εκθεσιακοί χώροι.¹⁰

Ένα δεύτερο συγκρουσιακό «Μακεδονικό» ζήτημα αναδείχτηκε με την αύξηση των μουσουλμάνων προσφύγων και με τις μεταρρυθμίσεις στην ομόδοξη μειονότητα, μετά το κλείσιμο της τριετούς φοίτησης Ειδικής Παιδαγωγικής Ακαδημίας Θεσσαλονίκης (2014, υπουργός Παιδείας Άννα Διαμαντοπούλου). Η οργάνωση μιας εκπαιδευτικής μονάδας για «ιεροδιδασκάλους» και για «μια δεξαμενή καταρτισμένων επιστημόνων που θα στελεχώσουν διάφορους οργανισμούς και φορείς» δίχασε πολλούς και διαφορετικούς κύκλους, πολιτικούς και εκκλησιαστικούς, θεολόγους και κυρίως τη Θεολογική Σχολή του Α.Π.Θ., καθώς το Τμήμα Θεολογίας ανέλαβε να οργανώσει πανεπιστημιακή «Εισαγωγική Κατεύθυνση Μουσουλμανικών Σπουδών» τετραετούς φοίτησης, με «την υποστήριξη του Οικουμενικού Πατριαρχείου». Παρά τα όσα εξέθεσαν οι εμπνευστές, μέλη του Τμήματος, θεσμοθετώντας «Μουσουλμανικές σπουδές», με τον τουλάχιστον αδόκιμο όρο «Εισαγωγική Κατεύθυνση», δεν έπεισαν ως προς τον κοσμικό/μη ομολογιακό χαρακτήρα του προγράμματος σπουδών, ενώ άφησαν να φανεί ο εμβλωματικός χαρακτήρας του, με την παροχή πτυχίου που δεν εξασφαλίζει επαγγελματικά δικαιώματα παρά μόνο στους απόφοιτους «μουσουλμάνους το θρήσκευμα» (<http://www.theo.auth.gr/el/islamic-studies>)!¹¹ Είναι ενδεικτικό ότι με την

¹⁰ thestival.gr Μπουτάρης: Γιατί δώσαμε το Γενί Τζαμί, 8-8-2013 και 5-9-2014. [TA NEA Team](#) 1 Απριλίου 2013 Μουσουλμανική προσευχή στο Γενί Τζαμί της Θεσσαλονίκης ύστερα από 90 χρόνια Το κάλεσμα του ιμάμη σε προσευχή ακούστηκε τη Δευτέρα[...]. <https://www.protothema.gr/greece/article/301033/proseuhi-sto-geni-tzami-tis-thessalonikis/> Προευχή στο Γενί Τζαμί 8-8-2013 Γ. Μπουτάρης: «Το οθωμανικό μνημείο θα παραχωρείται περιστασιακά για την τέλεση μουσουλμανικών τελετών. Δεν πρόκειται να λειτουργεί μονίμως ως τζαμί» –«Ιστορική εξέλιξη η λειτουργία του τζαμιού έστω και για μια μέρα», αναφέρει ιστοσελίδα της τουρκικής τηλεόρασης. Ο χώρος παραχωρήθηκε στους σπουδαστές της Ιερατικής Σχολής –του Μεντρεσέ, της Κομοτηνής– από τον Δήμο Θεσσαλονίκης, με πρωτοβουλία του δημάρχου Γιάννη Μπουτάρη. <http://www.newsnowgr.com/article/559475/eisvoli-islamiku-skotadismou-fasismou-stin-thessaloniki-tin-papia-oi-proodeftikoi.html>: [Εισβολή ισλαμικού σκοταδισμού-φασισμού στην Θεσσαλονίκη, την "πάπια" οι ...προοδευτικοί!](#) 26-11-2013, 23-7-14: Στις προθέσεις του να γίνουν μουσεία ισλαμικής τέχνης το Αλατζά Ιμαρέτ και το Γενί Τζαμί -Ο Τούρκος υπ. Υγείας κάλεσε τους Έλληνες γιατρούς να πάνε στην Τουρκία για να κάνουν την ειδικότητά τους (29-8-2018). Σε εκδήλωση μαζί με τον τούρκο υπουργό υγείας Μεχμέτ Μουεζίνουλο βρέθηκε ο δήμαρχος Θεσσαλονίκης, Γιάννης Μπουτάρης και αναφέρθηκε σε θέματα που αφορούν τη σχέση της πόλης με την Τουρκία. *Μακεδονία* 28-8-2018: <http://www.voria.gr/article/mpoutari-gia-geni-tzami-lathos-pou-den-idopiisame-tin-astinomtia>: Από το βήμα του δημοτικού συμβουλίου υπενθύμισε ότι κάθε χρόνο παραχωρείται το Γενί Τζαμί υπό τις νόμιμες, όμως, προϋποθέσεις. https://kostasxan.blogspot.com/2018/08/blog-post_561.html 29-8-2018: Το Γενί τζαμί παραχωρήθηκε σε μουσουλμάνους ή σε τούρκους; https://kostasxan.blogspot.com/2018/08/blog-post_888.html 29-8-2018: Το παρασκήνιο της υποχώρησης για τους μουφτίδες! Η δημοτική παράταξη κάνει λόγο τακτική παγκοσμιοποίησης του Γιάννη Μπουτάρη, που «γράφει στα παλιά του τα παπούτσια τις συλλογικές ανάγκες».

¹¹ Βλ. π.χ. Άγγελος Αλ. Αθανασόπουλος, Ποιοι δεν θέλουν τις ισλαμικές σπουδές, *Το Βήμα* 6-6-2014: «Θα προσφέρει πανεπιστημιακή θεολογική εκπαίδευση στους μουσουλμάνους το θρήσκευμα, μέλλοντες εκπαιδευτικούς (ιεροδιδασκάλους) της Θράκης, σύμφωνα και με τον πρόσφατο νόμο 4115/2013 που επιτρέπει στους ιεροδιδασκάλους να διδάσκουν το Κοράνι στα δημόσια σχολεία. [...] Η ίδρυση κατεύθυνσης μουσουλμανικών σπουδών έχει όμως ήδη αποτελέσει εστία σφοδρής αντιπαράθεσης τόσο εντός του ΑΠΘ όσο και μεταξύ εκκλησιαστικών κύκλων –πολλοί εκ των οποίων έχουν επαφή με αντίστοιχους εθνικιστικούς κύκλους. Και τούτο παρά την υποστήριξη του Οικουμενικού Πατριαρχείου αλλά και κορυφαίων ιεραρχών της Εκκλησίας της Ελλάδος [...]». Απόστολος Λακασάς, Πρόγραμμα Ισλαμικών σπουδών στο ΑΠΘ, *Η Καθημερινή* 10-1-2016: «Έτσι οι Μουσουλμανικές Σπουδές θα προσφέρουν μια δεξαμενή νέων ιεροδιδασκάλων με αυξημένα ακαδημαϊκά προσόντα και τόσο το υπουργείο Παιδείας όσο και το Τμήμα Θεολογίας έχουν καταστήσει απολύτως σαφές ότι θα πρόκειται για πανεπιστημιακό πρόγραμμα σπουδών που έχει καθαρά ακαδημαϊκή και επιστημονική στόχευση και

αναδιάταξη των ιδεολογικών πολιτιστικών/θρησκευτικών μετώπων, στην περίοδο του διεθνοποιημένου καπιταλισμού και του «ευρωπαϊκού οικουμενισμού», επικαιροποιήθηκε και το ελληνοχριστιανικό ιδεολόγημα περί μετώπου των νεομαρτύρων απέναντι στο οθωμανικό Ισλάμ, από την Πανελλήνια Ένωση Θεολόγων, στην «Ανοιχτή επιστολή της ‘Ακαδημαϊκής Παρέμβασης’, παράταξης του ΔΣ του Ενιαίου Συλλόγου Διδακτικού Προσωπικού του ΑΠΘ προς τους Βουλευτές του Ελληνικού Κοινοβουλίου σχετικά με το Θέμα της ίδρυσης ‘Κατεύθυνσης ισλαμικών Σπουδών’ στην θεολογική Σχολή του ΑΠΘ», συμπεριλαμβάνοντας στους μουσουλμάνους τους σημερινούς πρόσφυγες και «τζιχαντιστές-ισλαμιστές», για να καταδικάσει τελικά την «εμμονή των (23) καθηγητών της Θεολογικής [που] σχεδιάζουν και προγραμματίζουν να εισαγάγουν [αυτή την Κατεύθυνση] στη Θεολογική Σχολή και στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο» (30-11-2014 <http://www.petheol.gr/nea/ekpaideutika-nea/anoichteepistotelesakademaiekessparembasesschetikametenidrysekateuthynsisislamikonspoudon>).

Το παραπάνω εγχείρημα των «Μουσουλμανικών σπουδών», απ’ όσο γνωρίζω, δεν υποβλήθηκε σε επιστημονική κριτική κι ούτε εξετάστηκε το ενδεχόμενο οι σπουδαστές, ανεξαρτήτως θρησκευματος, να εισαχθούν στα συναφή Τμήματα της χώρας –όπως θα ήταν αναμενόμενο από επιστημολογική άποψη. Τελικά, η εν λόγω πολιτική επιλογή στην ουσία αναπαράγει το οθωμανικό μοντέλο εκπαίδευσης των ελλήνων μουσουλμάνων, μολονότι η μουσουλμανική μειονότητα έχει ανασυγκροτηθεί σε τρεις εθνοτικές ομάδες, υποτίθεται με κοσμικά κριτήρια. Η λειτουργία δηλαδή της «Εισαγωγικής Κατεύθυνσης» από το Σεπτέμβριο 2016 τυπικά αποτελεί αναβάθμιση ως προς τα χρόνια φοίτησης και την πιστοποίηση επαγγελματικών προσόντων (μόνο για τους «μουσουλμάνους το θρήσκευμα»), αλλά όχι ως προς την έμπρακτη εγγύηση του κοσμικού και κριτικού επιστημονικού χαρακτήρα του προγράμματος σπουδών. Η διαχρονική εμμονή του ελληνικού κράτους να διατηρεί την αναχρονιστική εκπαίδευση και το *επάγγελμα* του «ιεροδιδασκάλου» όπως και τον ομολογιακό χαρακτήρα του μαθήματος των Θρησκευτικών, φανερώνει ένα δομικό στοιχείο της συγκρότησής του, καθορισμένο από την παραδοσιακή ισχύ και την αυξανόμενη παρεμβατικότητα της εκκλησίας (μη ανεκτική σε ετερό-θρησκούς/-δοξούς, άθεους κ.ά., ισλαμοφοβία), που εξηγεί την αδυναμία του να καταστήσει την κοσμικότητα και την ανεξίτηρη αδιαμφισβήτητες σταθερές του πολιτεύματος. Παρόμοια εξηγούνται –δηλαδή *διά τον φόβον* της κρατικοδίαιτης και πανίσχυρης οικονομικά και ιδεολογικά εκκλησίας– τόσο η εκ μέρους της δημοτικής αρχής της Θεσσαλονίκης παρορμητική/ καιροσκοπική αντιμετώπιση, να παραχωρήσει χώρο προσευχής στους μουσουλμάνους μόνο για τις μέρες του Ραμαζανίου, όσο και ο παρατεινόμενος δισταγμός των κυβερνώντων να θέσουν σε λειτουργία τζαμί στην Αθήνα. Σημειωτέον ότι ακόμα και στο χριστιανικό Βυζάντιο, από τον 8^ο αιώνα μουσουλμάνοι έμποροι κ.ά. προσεύχονταν σε τζαμί στην Κωνσταντινούπολη!

Οι παραπάνω συγκρουσιακές περιπτώσεις *Μακεδονικών*, νοούμενες ως αντανάκλασεις ευρύτερων γεωπολιτικών διακυβευμάτων, αν συνεξεταστούν με τις νέες τάσεις συσπείρωσης που επίσης ανιχνεύονται τόσο στη Θεσσαλονίκη όσο και ευρύτερα, βοηθούν να ανασυντεθεί μια πιο αντιπροσωπευτική εικόνα της σύνθετης γεωουλτούρας της. Θα περιοριστώ να επισημάνω σύντομα μία από αυτές: Το προσφιλές στη θεσσαλονικιώτικη μεταπολεμική ιστοριογραφία ζήτημα των ντόπιων αδελφών Κύριλλου/Κωνσταντίνου (εκάρη μοναχός λίγο πριν πεθάνει και ταφεί στη Ρώμη, περ. 826-869) και Μεθόδιου (αξιωματούχος και στη συνέχεια μοναχός, περ. 815-885). Η αποστολή των δύο βυζαντινών διανοουμένων στη

όχι κάποιου είδους ιερατική σχολή για μουσουλμάνους. [...] Η συνύπαρξη χριστιανικής θεολογίας και μουσουλμανικής θεολογίας αποτελεί συνηθισμένη πρακτική στα πανεπιστήμια της Ευρώπης και των ΗΠΑ», έλεγε στη Βουλή στις 8 Οκτωβρίου του 2014 ο τότε υπουργός Παιδείας και Θρησκευμάτων Ανδρέας Λοβέρδος.». Το πρόγραμμα ξεκινά τη λειτουργία του τον Οκτώβριο, ωστόσο οι ενστάσεις καλά κρατούν ακόμα Διχασμένοι οι θεολόγοι για τις μουσουλμανικές σπουδές, 7-3-2016: <http://ikivotos.gr/post/1656/>

Μοραβία το 863, μετά το αίτημα του ηγεμόνα της Ραστισλάβου (-870), με απόφαση του αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ΄ (839-867), συναινούντος του πατριάρχη Φωτίου (858-867, 877-886), οδήγησε στην καθιέρωση του εγγραμματισμού της παλαιοσλαβικής γλώσσας με το γλαγολιτικό αλφάβητο, στη μετάφραση ιερών κειμένων και στην τέλεση της ορθόδοξης λειτουργίας στην κοινή τότε για όλους τους σλάβους παλαιοσλαβική γλώσσα. Αξιοσημείωτο είναι ότι το εγχείρημα αυτό έδωσε μια μοναδική ευκαιρία στην ανατολική ορθοδοξία (αυτοκράτορας, πατριάρχης), μέσω της εισαγωγής στο χριστιανικό κόσμο μιας τρίτης *ιερής γλώσσας* από τους Κύριλλο και Μεθόδιο, να εκχριστιανίσει και να εγκολπωθεί, τουλάχιστον εκκλησιαστικά/ιδεολογικά, τον ευρύτερο (κεντρο-ευρωπαϊκό) σλαβικό χώρο, τον οποίο η φραγκική εκκλησία προσπαθούσε να ελέγξει επιβάλλοντας τη λατινική. Ταυτόχρονα, ωστόσο, λειτούργησε και ως θρυαλλίδα, που πυροδότησε συγκρουσιακές σχέσεις μεταξύ φραγκικής εκκλησίας-Ρώμης και Ρώμης-Κωνσταντινούπολης –η γεωπολιτική και πολιτιστική τομή στη νοητή γραμμή από το μυχό της Αδριατικής μέχρι την Πολωνία γίνεται από τότε ευδιάκριτη, με τον ίδιο ακριβώς τρόπο που έκτοτε παγιώνεται στη Δύση και η διάκριση του «γραικού», όρος που παγιώνεται (αντί του όρου «ρωμαίος») για να δηλώσει τους ορθόδοξους –και αργότερα «σχισματικούς»– της Ανατολής.

Στη διάρκεια των χρόνων που μεσολάβησαν από την αποστολή των δύο αδελφών το 863 έως το 869, έτος θανάτου του Κυρίλλου, κι ακόμα περισσότερο έως το 885, έτος θανάτου του Μεθόδιου, πολλά άλλαξαν τόσο στη Δύση, με την ενδυνάμωση πολιτικών εξουσιών στην περιοχή και τις παλιμβουλίες της Ρώμης σε σχέση με την αναδύομενη βυζαντινότροπη σλαβική ορθοδοξία, όσο και στη βυζαντινή πρωτεύουσα, με τις πολιτικές και εκκλησιαστικές βίαιες ανατροπές: Οι δολοφονίες του Μιχαήλ Βάρδα, καίσαρα και προστάτη των Κυρίλλου και Μεθοδίου, και του Μιχαήλ Γ΄ (Σεπτέμβριος 867) από τον συναυτοκράτορα (από το 866) και διάδοχό του στο θρόνο Βασίλειο Α΄ (867-886) και τέλος η άμεση εκδίωξη του Φωτίου από τον πατριαρχικό θρόνο δυσχέραναν τη θέση των «διδασκάλων των σλάβων» κι ακόμα περισσότερο των μαθητών τους, κυρίως αφότου εκδιώχθηκαν από τη Μοραβία (885). Έτσι, στα χρόνια ακριβώς που η διάσταση Ρώμης-Κωνσταντινούπολης διευρυνόταν, στο Βυζάντιο εξανεμιζόταν όποιο ενδιαφέρον υπήρχε για την τύχη των αδελφών, πολύ περισσότερο που ο μεν Κύριλλος παρέμεινε θαμμένος στη Ρώμη ο δε Μεθόδιος στα επόμενα χρόνια βρισκόταν σε συνεχή επαφή με τον πάπα, θέλοντας να διασώσει την ορθοδοξία στη Μοραβία-Βοημία – στόχος ανέφικτος εξαιτίας της αντίθεσης της φραγκικής εκκλησίας, της κατάκτησης της Μοραβίας από τους Ούγγρους (905) αλλά και των πολιτικών της ίδιας της Ρώμης που μακροπρόθεσμα θα εξαφανίσουν κάθε ίχνος της κυριλλο-μεθοδιανής αποστολής.

Εντούτοις, η δυναμική αυτού του τολμηρού αποστολικού εγχειρήματος θα αποδειχτεί ακατάβλητη και καρποφόρα στην όμορη βουλγαρική επικράτεια, όπου κατέφυγαν διωγμένοι οι μαθητές των δύο αδελφών: Εδώ είχε μόλις προηγηθεί μια επίσης κομβικής σημασίας (για τη σχέση Ρώμης-Κωνσταντινούπολης) μεταστροφή, η βάπτιση του ηγεμόνα Βόρι-Μιχαήλ (865). Αυτή η επιλογή σήμανε την προσχώρηση της Βουλγαρίας στη λεγόμενη «βυζαντινή κοινοπολιτεία», γεγονός που προσέδωσε στην κυριλλο-μεθοδιανή κληρονομιά τη δυνατότητα να καρποφορήσει και να εξακτινωθεί στον ευρύτερο σλαβικό χώρο. Στη Βουλγαρία, οι μαθητές μπορούσαν όχι μόνο να βρουν καταφύγιο αλλά και να αναπτύξουν την κυριλλο-μεθοδιανή κληρονομιά (μεταφραστικό/ λειτουργικό έργο) με έδρα την Αχρίδα και την Πρεσλάβα, στη βάση πλέον του πολιτικο-ιδεολογικού προγράμματος του βουλγάρου ηγεμόνα Συμεών (893-927) –παρόμοιο με εκείνο που είχε συλλάβει ο Ραστισλάβος: στο πλαίσιο αυτό απλοποιήθηκε και το «θεόπνευστο» γλαγολιτικό (glagolica) αλφάβητο, το οποίο ονομάστηκε, προς τιμήν του δασκάλου τους, κυριλλικό (kirilica) –σχεδόν το ίδιο χρησιμοποιείται ακόμη σήμερα από τους ορθόδοξους Σλάβους. Έτσι, η κυριλλο-μεθοδιανή παράδοση, συνυφασμένη με τη σλαβική κουλτούρα, ριζώνει στη βουλγαρική πολιτική

ιδεολογία και γενικότερα εγκολπώνεται από τους υπόλοιπους Σλάβους. Παρόμοια, και η μνήμη των δύο αδελφών ως αγίων «διδασκάλων» και «φωτιστών των Σλάβων», αναγνωρίζεται στο σλαβικό κόσμο, ερήμην του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Επόμενο είναι, λοιπόν, που αυτή η εκκλησιαστικο-πολιτιστική κληρονομιά συγκρότησε τον κορμό μιας ιδεολογικής παρακαταθήκης και ενός πολιτικού οπλοστάσιου, που έκτοτε συμβάλλει στον γεω-πολιτιστικό αναπροσδιορισμό εθνικών και διεθνών πολιτικών διακυβευμάτων στην Ευρώπη από το 19^ο αιώνα (π.χ. η ανάδυση του επιστημονικού πεδίου της Σλαβολογίας, η θεσμοθέτηση της 11^{ης} Μαΐου ως εορτή των Γραμμάτων στα σλαβικά κράτη, η ανακήρυξη των δύο αδελφών από τον πάπα ως προστατών της Ευρώπης το 1881 κ.ά.).

Θεωρήσαμε αναγκαία την παραπάνω σύντομη αναδρομή για να γίνει πιο κατανοητό το ριζικά διαφορετικό ιστορικό πλαίσιο, που διαμορφώθηκε στη νεότερη και σύγχρονη περίοδο, από τη μια μεριά, με την πρώιμη και αυθόρμητη καθιέρωση της μνήμης τους ως αγίων στα σλαβικά κράτη της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης και, από την άλλη, με τη διστακτική και σχετικά πρόσφατη αναγνώρισή τους ως αγίων, στη μετεμφυλιακή και ψυχροπολεμική Ελλάδα, σε ένα δηλαδή όχι απλώς μη σλαβικό αλλά μάλλον σλαβόφοβο κράτος. Εδώ δηλαδή, χρειάστηκε να υπερπηδηθούν σύνθετα και ανυπέρβλητα ιδεολογικο-πολιτικά εμπόδια, όπως τα αντι-δυτικά συμπλέγματα που υπαγορεύονται από τη βυζαντινή και «μεταβυζαντινή» ορθότητα, η ελληνο-βουλγαρική εθνικιστική αντιπαλότητα, οι συρράξεις και περιόδοι κατοχής ελληνικών τμημάτων από το βουλγαρικό στρατό στον 20^ο αιώνα αλλά και το αντι-κομμουνιστικό, βουλγαρικό και μακεδονικό, μένος που προστέθηκε μεταπολεμικά στην Ελλάδα: Εντούτοις, σταδιακά, στο πλαίσιο των διεθνών ψυχροπολεμικών γεωπολιτικών αναπροσανατολισμών, τη σχεδόν παντελή λήθη των δύο αδελφών διαδέχθηκε το ερευνητικό ενδιαφέρον για τους δύο «έλληνες ιεραποστόλους», ενώ το 1966 θεωρήθηκε σκόπιμο, με τη σύμπλευση Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως και Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, η μνήμη τους να εορτάζεται στις 11 Μαΐου, ως τοπικών αγίων –*άστεγων* έως το 1972, οπότε ο ναός Αγίου Νικολάου Ξηροκρήνης μετονομάστηκε σε Κυρίλλου & Μεθοδίου και, τυπικά, έως το 1985. Έκτοτε στη Θεσσαλονίκη λειτουργεί ο νεόκτιστος ναός των Αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου, αν και η εκ των άνω επιλογή της θέσης του στη νέα παραλιακή, προορισμένη από το Δήμο για χώρο πράσινου, έφερε σε αντιπαλότητα την πολιτεία, συνασπισμένη με την εκκλησία, με κατοίκους και αρχιτέκτονες που σύρθηκαν στα δικαστήρια. Ενδεικτικό για την ανασύνθεση, που επιχειρούμε εδώ, της ηγεμονικής γεωκουλτούρας της Θεσσαλονίκης, είναι η μνεία, 30 χρόνια μετά, «των πολλών κόπων, αγώνων και βασάνων» τα οποία φέρεται να βίωσε ο μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Παντελεήμων Β΄, ώσπου να τελέσει τα εγκαίνια του εν λόγω ναού το 1985 (<https://www.romfea.gr/afieromata/1502-30-eti-apo-ta-egkainia-tou-in-agion-kurillou-kai-methodiou-thessalonikis-foto>).

Όπως και να έχει το θέμα, οι παραπάνω εκδοχές της τοπικής ιστορίας και γεωκουλτούρας δεν άργησαν να ενταχθούν –κοντά στην ιστορία της αρχαίας Μακεδονίας– στην ελληνική εθνική ιστοριογραφία, ενισχύοντας τον απολογητικό της χαρακτήρα απέναντι στις εθνικές ιστοριογραφίες, κυρίως της Βουλγαρίας και της Λαϊκής/Ομόσπονδης Δημοκρατίας της Μακεδονίας. Έτσι, με καθυστέρηση δεκαετιών και παρά την εγγενή δυσκολία υπέρβασης των εθνικών επιταγών, η ελληνική ιστοριογραφία, αφού επεξεργάστηκε μια εθνική/θεολογική προσέγγιση, συνομίλησε εντέλει με τη διεθνή Σλαβολογία. Βαθμιαία, το κενό καλύφθηκε με τη διόγκωση της κυριλλο-μεθοδιανής βιβλιογραφίας, τη διοργάνωση εορταστικών/εκκλησιαστικών εκδηλώσεων, διεθνών συνεδρίων, εκθέσεων κλπ., με αποτέλεσμα οι κυριλλο-μεθοδιανές σπουδές να υπακούουν στις εθνικές/εκκλησιαστικές ιστοριογραφικές επιταγές της βυζαντινής/εκκλησιαστικής ιστορίας.

Μετά το τέλος του Ψυχρού πολέμου, στο αναθεωρητικό πλαίσιο του διπολισμού, του οξυνόμενου εθνικισμού και της ανάδυσης θρησκευτικών «τόξων», στη μεν Θεσσαλονίκη εντατικοποιείται η εκκλησιαστική/ λατρευτική παρουσία των Κύριλλου και Μεθόδιου, (εορτασμοί, λιτανείες, εκκλησιασμός κ.ά.) και η διερεύνηση της ζωής και του έργου τους (διαλέξεις, δημοσιεύσεις, συνέδρια),¹² ενώ με τη συναίνεση της Εκκλησίας της Ελλάδος διατρανώθηκε η κρατική διάσταση της τιμής τους, καθιερώνεται πανελλαδικά ο εορτασμός της μνήμης τους ως πανεθνικών αγίων και ο εκκλησιασμός των μαθητών και υποδεικνύεται η ανέγερση ναών σ' ολόκληρη την επικράτεια (βλ. σχολιασμό μας στο «Κύριλλος και Μεθόδιος 'εθναπόστολοι' Σλάβων και Νεοελλήνων», *Η Αυγή της Κυριακής* 6-5-2001). Στο ίδιο πλαίσιο εγγράφεται και η αργοπορημένη θεσμοθέτηση της Σλαβολογίας, ως διακριτού επιστημονικού πεδίου, αν και χωρίς διαφαινόμενη δυνατότητα υπέρβασης των παραπάνω κληροδοτημένων πολιτικών και επιστημολογικών συμπλεγμάτων νοοτροπιών, δεδομένου, συν τοις άλλοις, του γενικότερου ασφυκτικού ελληνοκεντρικού χαρακτήρα των ανθρωπιστικών σπουδών στην Ελλάδα.

Τέλος, πρόσφατα, προστέθηκε μια ακόμη έκφραση τιμής στους αδελφούς, η καλλιτεχνική, που σφραγίζει πλέον το τοπίο της Θεσσαλονίκης.¹³ Με πρωτοβουλία του Δήμου και εκκλησιαστικών θεσμών κυρίως του εξωτερικού (Βουλγαρία, Ρωσία), στήθηκαν, έξω από τον ομώνυμο ναό της Θεσσαλονίκης, σε σημεία της παραλιακής κ.α., γλυπτά των δύο αδελφών όπως και συμβολικά έργα, στο στυλ αντίστοιχων που κοσμούν βαλκανικές και ανατολικοευρωπαϊκές πόλεις. Αξιοσημείωτες ωστόσο είναι οι διαφορές των εν λόγω μνημείων από τα σλαβικά πρότυπά τους, καθώς υπενθυμίζουν στο διαβάτη/ περιηγητή, εκτός από την τιμή που αποδίδουν στους «διδασκάλους των Σλάβων» (βλ. φωτογραφία 1), μια ιδιότητα της πόλης ξεχασμένη έως τη δεκαετία του '50 -γενέθλιο τόπο των Κυρίλλου και Μεθοδίου.¹⁴ Η ιδιαίτερη συμβολική αυτή πτυχή ωστόσο δεν είναι η μόνη. Επίσης *αυτά μόνα* σηματοδοτούν υπόρρητα και μια επίσης ξεχασμένη πραγματικότητα, στο ασφυκτικό πλαίσιο του εθνικισμού και της εσωστρέφειας της ελληνικής ορθοδοξίας, το ιστορικό φαινόμενο της ελληνοσλαβικής όσμωσης, το οποίο ο καθηγητής της Ιστορίας και Πολιτισμού των Σλαβικών Λαών, στο Α.Π.Θ., Φαίδων Μαλιγκούδης (1941-2016) ανέδειξε με κριτικό και εναργή τρόπο στα έργα του.

¹² Μεταψυχροπολεμικά για το ζήτημα αρθρώθηκε και σχετικός επιστημονικός λόγος: Αντ.-Αιμ. Ταχιάος, *Κύριλλος και Μεθόδιος Οι θεμελιωτές της αρχαίας σλαβικής γραμματείας*, Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1992, 227-49. Η τιμή προς τους αγίους Κύριλλο και Μεθόδιο. Δημ. Β. Γόνης, *Οι πρώτοι Άγιοι και μάρτυρες στις ορθόδοξες σλαβικές εκκλησίες, Ο άγιος και ο μάρτυρας στη ζωή της Εκκλησίας Εισηγήσεις ΙΒ' Συνεδρίου Πατερικής Θεολογίας*, υπεύθυνος Στυλ. Γ. Παπαδόπουλος, Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 1994, 142-69.

¹³ Πρβλ. το γλυπτό των δύο αδελφών αποστόλων των Σλάβων (αντίγραφο εκείνου μπροστά στην Εθνική Βιβλιοθήκη στη Σόφια, βλ. φωτογραφία 2), που κοσμήει την πρόσφατα αναβαθμισμένη γεωπολιτικά ρωσική πόλη Μουρμάνσκ, όπου θα καταλήγει ο *νέο-χαρασσόμενος* «πολικός δρόμος του μεταξιού», ως παράδειγμα της αναδυόμενης ρωσικής/ σλαβικής γεωκοινοτομίας: <http://www.exandasdocumentaries.com/gr/documentaries/chronologically/2007-2008/103-showdown-at-the-top-of-the-world>. Η Ρωσία οδηγεί την κούρσα στην Αρκτική, *Η Αυγή της Κυριακής* 5-5-2019, 40-42 (από *Financial Times*, Η κλιματική αλλαγή λιώνει τους πάγους και δημιουργεί θερμές εστίες μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων).

¹⁴ Διονύσιος Δ. Βαλαΐς, Η καθιέρωση της τιμής των ιεραποστόλων αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου στη γενέτειρά τους Θεσσαλονίκη, *Synthesis* ΣΗλεκτρονικό Περιοδικό Τμήματος Θεολογίας Α.Π.Θ. 2, 2(2013), 69-89, παράρτημα 90-92 φωτογραφίες.

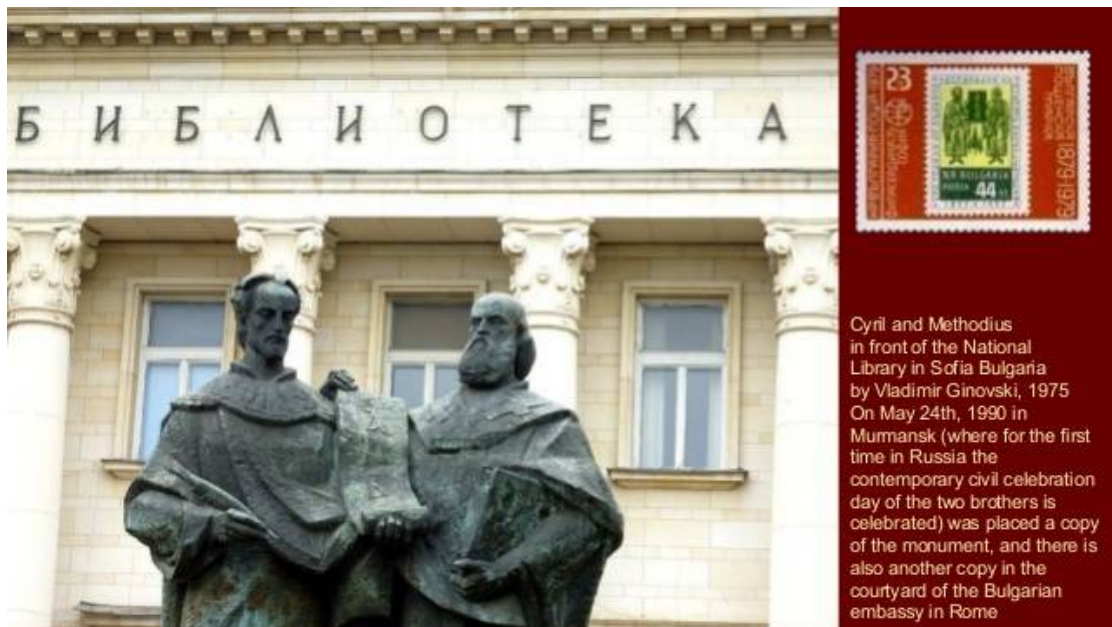
<https://www.google.com/search?q=ginovski+famous+bulgarian+sculpture&tbm=isch&source=univ&sa=X&ved=2ahUKEwIU27P0jrgAhXBhrQKHxVrBskQ7Al6BAgFEA8&biw=1264&bih=865#imgdii=vIL29N3PtXsjwM:&imgcr=LkERVGVIKc1yuM> (7-2-2019):

Cyril and Methodius
by A.A.Arhipov
Original model of
the monument
transmitted as part of
sister city relations
between St. Petersburg
and Thessaloniki on
the occasion of the
1150th anniversary of
the educational
activities of famous
natives of Salonika

Salonika Greece

<https://www.google.com/search?q=ginovski+famous+bulgarian+sculpture&tbm=isch&source=univ&sa=X&ved=2ahUKEwIU27P0jrgAhXBhrQKHxVrBskQ7Al6BAgFEA8&biw=1264&bih=865#imgcr=XZj-WQN7HPi9QM> (7-2-2019):

Cyril and Methodius
in front of the National
Library in Sofia Bulgaria
by Vladimir Ginovski, 1975
On May 24th, 1990 in
Mumansk (where for the first
time in Russia the
contemporary civil celebration
day of the two brothers is
celebrated) was placed a copy
of the monument, and there is
also another copy in the
courtyard of the Bulgarian
embassy in Rome

Στην αρχή της μεταψυχροπολεμικής συγκυρίας μια σειρά από νέους παράγοντες, οι σπουδαιότεροι από τους οποίους είναι η αυξανόμενη παρουσία του Ισλάμ, η άνοδος της ισλαμοφοβίας και γενικότερα η διατάραξη των διεθνών ισορροπιών, η ιδεολογική χρήση του

κυριλλο-μεθοδιανού ζητήματος στην Ελλάδα εργαλειοποιήθηκε με στόχο τόσο τη συγκρότηση ορθόδοξων ελληνο-σλαβικών μετώπων όσο και την επινότηση νέων εξίσου ετεροχρονισμένων πολλαπλών χρήσεων της μνήμης τους. Μ' άλλα λόγια, σήμερα ο θεωρούμενος ισλαμικός κίνδυνος, ως γενεσιουργός αιτία βίαιης ξενοφοβικής αντίδρασης και αναζήτησης αποδιοπομπαίων τράγων, λειτουργεί και συσπειρωτικά ανάμεσα σε ευρύτερα ορθόδοξα ελληνο-σλαβικά βαλκανικά κι ακόμα διεθνή περιβάλλοντα, αφού προηγουμένως απαλείφονται ή παρακάμπτονται παλιότερες εθνικιστικές αντιπαλότητες. Ενδεικτική της αυξανόμενης πολυπλοκότητας των ιδεολογικών ζητημάτων που αναδύονται στη σημερινή μεταβατική περίοδο, είναι ακριβώς η υπεραξίωση της μνήμης των δύο θεσσαλονικέων αδελφών, με σκοπό τη συσπείρωση ορθόδοξων επιστημονικών και εκκλησιαστικών ακροατηρίων ελληνο-ρωσικών/ βουλγαρικών κ.ά., δηλαδή ενός θρησκευτικά μεταμφιεσμένου ορθόδοξου, αντι-δυτικού και αντι-ισλαμικού μετώπου με οιονεί οικουμενικό και παγκόσμιο χαρακτήρα. Πρόκειται για συγκλίσεις οι οποίες, μέχρι την περίοδο της περεστρόικα και την πτώση του τείχους του Βερολίνου (1989), προσέκρουαν τόσο σε εμπόδια θρησκευτικής έκφρασης που προέβαλλαν τα καθεστώτα του λεγόμενου υπαρκτού σοσιαλισμού όσο και στις ομόλογες εθνικιστικές συλλογιστικές, καλυμμένες με μαρξιστικο-λενινιστικό λεξιλόγιο. Με το τέλος λοιπόν του ψυχροπολεμικού διπολισμού, η κυριλλο-μεθοδιανή μνήμη μεταπλάθεται από ετερόκλητους παράγοντες, για να λειτουργήσει ως συνδετικός κρίκος κύκλων οι οποίοι επιλέγουν την ορθοδοξία ως γεωκουλτούρα-προμετωπίδα για τη σύσφιξη σχέσεων και επέκταση του χώρου της αμοιβαία επωφελούς δράσης τους.

Κατά πρώτο λόγο ιεράρχες και ευρύτεροι εκκλησιαστικοί κύκλοι επικαλούνται σε μισαλλόδοξα κηρύγματά τους για το «Μακεδονικό» τους αδελφούς Κύριλλο και Μεθόδιο, αν και αυτοί υπήρξαν, όπως ήδη αναφέρθηκε, οι κατεξοχήν εκφραστές του μακρού ιστορικού φαινομένου της ελληνο-σλαβικής όσμωσης. Από την άλλη μεριά, παρότι κάποιιο εξακολουθούν να *ζαναβάζουν φωτιά στα Βαλκάνια*,¹⁵ αντιδικώντας, π.χ., γύρω από το πολυσυζητημένο, αλλά ασύστατο από ιστορική άποψη, ζήτημα της «εθνικής καταγωγής» τους, τελικά σε κοσμικά περιβάλλοντα προτιμούν να το παρακάμπτουν μπροστά στον ισλαμικό κίνδυνο. Με πρόσχημα μάλιστα τη μνήμη των αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου, αναπλάθουν την εικόνα της ίδιας της Θεσσαλονίκης-γενέτειράς τους ως χριστιανικό «αντίβαρο», όχι μόνο φιλοτεχνώντας το τοπίο της αναλόγως¹⁶ αλλά και ενθαρρύνοντας

¹⁵ Σταύρος Τζίμας, Πώς Κύριλλος και Μεθόδιος έβαλαν φωτιά στα Βαλκάνια, *Η Καθημερινή* 18-6-2017. <http://eranistis.net/wordpress/2017/07/06/>: Γιάννης Σιατούρης, Η κλοπή των Αγίων Μετά τον Μ. Αλέξανδρο ο Κύριλλος και ο Μεθόδιος,

¹⁶ <http://www.antibaro.gr/article/11076>: Κ. Χ., Η Θεσσαλονίκη είναι ορθόδοξη και όχι μουσουλμανική, 30-7-2014. <https://www.defence-point.gr/news/γαρακόπουλος-όχι-και-σλάβοι-οι-άγιοι-κ> 6-6-2017: Χαρακόπουλος: ΟΧΙ και Σλάβοι οι Άγιοι Κύριλλος & Μεθόδιος! <https://www.newsbeast.gr/greece/arthro/534186/mnimeio-gia-tous-kurillo-kai-methodio-apokta-i-thessaloniki> 21-5-2013: Μνημείο για τους Κύριλλο και Μεθόδιο αποκτά η Θεσσαλονίκη, Την Παρασκευή τα αποκαλυπτήρια έξω από ιερό ναό, 21 Μαΐου 2013 «Επιτροπή του Δήμου Θεσσαλονίκης θα μεταβεί στη Ρώμη και θα επισκεφθεί τα μέρη που βρίσκονται τα λείψανα των Θεσσαλονικέων Αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου, ανακοίνωσε ο δήμαρχος, Γιάννης Μπουτάρης, με αφορμή τα αποκαλυπτήρια του μνημείου [...]. Όπως είπε ο δήμαρχος, ήδη αντιπροσωπεία από τα Σκόπια έχει επισκεφθεί τους εν λόγω χώρους κι έχει τοποθετήσει πλάκα στη μνήμη των δύο Αγίων στη σλαβομακεδονική γλώσσα. Ενδεχομένως να γίνει ανάλογη κίνηση και από την πλευρά του Δήμου Θεσσαλονίκης.». <http://www.voria.gr/article/ena-doro-apo-tin-agia-petroupoli-gia-ti-thessaloniki>: «Το δώρο στη Θεσσαλονίκη από Έλληνες της Αγίας Πετρούπολης [...] Κατά τη διάρκεια επαφών που είχαν στην Αγία Πετρούπολη οι κκ. Μπουτάρης και Πέγκας, ομάδα Ελλήνων της πόλης, με επικεφαλής τον Ελληνοπόντιο επιχειρηματία Γιούρι Σαουλίδη, εξέφρασαν την πρόθεση να δωρίσουν ένα άγαλμα των Αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου στη Θεσσαλονίκη Όπως αναφέρει ο κ. Πέγκας, έχουν στείλει ήδη επιστολή στον δήμο με προσχέδια του αγάλματος που επιθυμούν να κατασκευάσουν. Το άγαλμα θα τοποθετηθεί σε σημείο απέναντι από την εκκλησία Κυρίλλου και Μεθοδίου στην παραλία, το οποίο θα είναι συμβολικά το μέρος από το

συσπειρώσεις. Ειδικότερα, στην παρούσα συγκυρία της αυξανόμενης ισλαμοφοβίας, πολιτικοί και οικονομικοί παράγοντες (ντόπιοι και ομογενείς), υπερβαίνοντας την ελληνική παραδοσιακή βουλγαρο-/σλαβο-φοβία, ως εκπρόσωποι «ομόδοξων λαών», επιχειρούν να συμπύξουν τώρα ελληνο-σλαβικό ορθόδοξο μέτωπο, όπως δείχνει η «πρώτη Σύναξη Σλάβων και Ελλήνων Ορθοδόξων», που οργανώθηκε στη γενέτειρα του βουλευτή της Ν.Δ. Μάξιμου Χαρακόπουλου, «με την συνεργασία του Πολιτιστικού Συλλόγου Βουλγάρων και φίλων Λάρισας και του Μικρασιατικού Συλλόγου Βουναίων 'Η καθ ημάς Ανατολή'» υπό την αιγίδα κρατικών και εκκλησιαστικών θεσμών (Περιφέρεια Θεσσαλία-Λάρισα, Δήμος Κιλελέρ, Μητρόπολη Καρδίτσας & Φαναριοφερσάλων) http://iteakarditsas.blogspot.com/2017/06/blog-post_20.html. Ως συνήθως, παρόμοιες συνάξεις, μετά το πέρας θείας λειτουργίας ή πολιτιστικού προγράμματος, κλείνουν με ethnic εκδηλώσεις, όπως στην προαναφερθείσα περίπτωση Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών ή ακόμα των Βουναίων, με χορούς και τραγούδια από Βουλγαρία και Καπαδοκία.¹⁷ Ανάλογη είναι και η πρωτοβουλία του Κέντρου Μελέτης Πολιτιστικής Κληρονομιάς Κυρίλλου και Μεθοδίου, που από κοινού με το Δήμο Θεσσαλονίκης ανέλαβε, με αναβαθμισμένες προσδοκίες, να ανακηρύξει το «2013 Έτος Κυρίλλου και Μεθοδίου» και να οργανώσει διεθνές συνέδριο και «τουριστικά πακέτα», με τη «φιλοδοξία» «[...] να γίνει η Θεσσαλονίκη προσκυνηματικός προορισμός».¹⁸

οποίο ξεκίνησαν την πορεία τους οι ιεραπόστολοι», τονίζει. Στόχος του δήμου είναι η ανέγερση να γίνει στις 11 Μαΐου, ημέρα που γιορτάζονται οι Άγιοι στις Βαλκανικές χώρες»: <https://www.voria.gr/article/ena-doro-apo-tin-agia-petroupoli-gia-ti-thessaloniki>· 9-3-2019 <https://thessaloniki.travel/en/exploring-the-city/themed-routes/in-the-footsteps-of-cyril-and-methodius/item/1065-monuments-sculptures>· <https://thessaloniki.travel/en/exploring-the-city/themed-routes/in-the-footsteps-of-cyril-and-methodius>· Thessaloniki, monument of the two Saints gift from the Bulgarian Orthodox Church https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5b/Cyril_and_Methodius_Thessaloniki.jpg. Βλ. και σσμ. 13 και 14.

¹⁷ http://iteakarditsas.blogspot.com/2017/06/blog-post_20.html 29-6-2017: «Με την συνεργασία του Πολιτιστικού Συλλόγου Βουλγάρων και φίλων Λάρισας και του Μικρασιατικού Συλλόγου Βουναίων 'Η καθ ημάς Ανατολή' ολοκληρώθηκε την Κυριακή η πρώτη Σύναξη Σλάβων και Ελλήνων Ορθοδόξων. Πλήθος πιστών από Ελλάδα, Βουλγαρία, Σερβία και Ρωσία παρακολούθησαν τη Θεία Λειτουργία στην οποία χοροστάτησαν ο Σεβασμιότατος Μητροπολίτης Νευροκοπίου Βουλγαρίας Σεραφείμ και ο Σεβασμιότατος Μητροπολίτης Καρδίτσας και Φαναριοφερσάλων Τιμόθεος. Μετά το πέρας της θείας λειτουργίας ακολούθησε το πολιτιστικό μέρος αυτής της εκδήλωσης όπου η Χορωδία του Συλλόγου μας υπό την καθοδήγηση του χοράρχη της κου Αντώνη Μαρέτη το χορευτικό του Πολιτιστικού Συλλόγου Βουλγάρων και φίλων Λάρισας και το χορευτικό του Συλλόγου μας υπό την καθοδήγηση του χοροδιδασκάλου Απόστολου Σβάνα τραγούδησαν και παρουσίασαν χορούς από Βουλγαρία και από την Καπαδοκία.».

¹⁸ 21-5-2013 <http://www.iefimerida.gr/news/106393/%>: «[...] Ένας από τους τρόπους προσέλκυσης είναι και οι εορτασμοί που θα γίνουν στην πόλη φέτος, έτος των Αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου, επειδή συμπληρώνονται 1150 χρόνια από την αναχώρησή τους από τη Θεσσαλονίκη με σκοπό τη διάδοση του χριστιανισμού μεταξύ των Σλάβων. 'Φιλοδοξούμε να ενταχθεί ο εορτασμός στα τουριστικά πακέτα και να γίνει η Θεσσαλονίκη προσκυνηματικός προορισμός', ανέφερε ο εντεταλμένος σύμβουλος για θέματα Τουρισμού και Διεθνών Σχέσεων, Σπύρος Πέγκας, προσθέτοντας: «Οι Κύριλλος και Μεθόδιος είναι ένα κομμάτι της ιστορίας που δεν έχει αναδειχτεί».[...].» <https://www.inewsgr.com/101/kyrillos-kai-methodios-sti-thessaloniki.htm> 26-11-2013: «Κύριλλος και Μεθόδιος στη Θεσσαλονίκη» Πηγή Athina984 «[...] όπως είπε ο δήμαρχος Θεσσαλονίκης Γιάννης Μπουτάρης, στη διάρκεια συνέντευξης Τύπου- για το μεγάλο συνέδριο «μέσω του οποίου προσπαθούμε να αναδείξουμε τη Θεσσαλονίκη σαν διεθνές κέντρο της αρχής της ανάπτυξης του σλαβικού -αν θέλετε- πολιτισμού». [+http://www.voria.gr/article/i-diadromi-ton-agon-kurillou-kai-methodiou-se-sunedrio-sti-thessaloniki](http://www.voria.gr/article/i-diadromi-ton-agon-kurillou-kai-methodiou-se-sunedrio-sti-thessaloniki): «'Όλοι μας ανήκουμε στον πνευματικό κόσμο που δημιούργησαν οι δύο Άγιοι.[...] Όχι μόνο εξαιτίας του κοινού ορθόδοξου υπόβαθρου αλλά και χάρη σε κάτι περισσότερο, σε αυτό που δημιούργησαν οι δύο Άγιοι -το κοινό όραμα που μας ενώνει ακόμη και μας διαφοροποιεί από τη Δύση' ανέφερε στο περιθώριο του Συνεδρίου, ο Ρώσος Καθηγητής Βυζαντινής Τέχνης του Κρατικού πανεπιστημίου Μόσχας και Διευθυντής του Κέντρου Έρευνας για τον Ανατολικό Χριστιανικό Πολιτισμό, Α. Λίντοφ.» Αλέξανδρου Μητάκη, Ο δήμος τιμά τους Αγίους Κύριλλο και Μεθόδιο και φιλοδοξεί να αναδείξει τη Θεσσαλονίκη σε σημείο συνάντησης των

Στο πλαίσιο της λεγόμενης παγκοσμιοποίησης, της πολιτιστικής διπλωματίας και της εμπορευματοποίησης του *τουριστικού προϊόντος* (θρησκευτικός τουρισμός), η δημοτική αρχή της Θεσσαλονίκης, με βάση ιστορικές ανακρίβειες, επιχείρησε πολλαπλές παρεμβάσεις και προσοδοφόρες *ατραξιόν*, καταφέροντας να διευρύνει αλλά και να αλλοιώσει την ιστορική μνήμη των δύο αδελφών «διδασκάλων των σλάβων»: Το έργο των τελευταίων, ενταγμένο πλέον στην παραδοσιακή εκκλησιαστική ή την πολιτισμική α-ιστορική μονοδιάστατη αφήγηση, ενισχύει την εθνικοποίηση/θεολογικοποίηση των κυριλλο-μεθοδιανών σπουδών και ειδικότερα την ευθυγράμμιση ή υπόταξή τους στην ατζέντα της εκκλησίας για τη διάχυση κλίματος θρησκοληψίας (διαποίμανση, εκκλησιασμός, λιτανείες κ.ά. σε ναούς της Θεσσαλονίκης και άλλων μακεδονικών πόλεων).¹⁹ Έτσι, η διαχεόμενη ιστορικά ασύστατη και μεταφυσικού χαρακτήρα εκλαΐκευση της μνήμης τους, δεν εμποδίζει μόνο την κατανόηση της μεταβατικής εποχής, στην οποία οι δύο αδελφοί, συνθλιβόμενοι στη διελκυστίνδα τριών εξουσιών, έδρασαν αλλά επιπλέον συμβάλλει στην απο-ιστορικοποίησή τους ως στρατευμένων στο συγκεκριμένο σχέδιο, δηλαδή να *μεταφράσουν* σε σλαβικούς/μοραβικούς *όρους* το κυρίαρχο τότε βυζαντινό πολιτικο-ιδεολογικό μοντέλο εξουσίας, με αποκλειστικό άξονα την εκκλησιαστική παράδοση της Ορθοδοξίας –η λεγόμενη κυριλλο-μεθοδιανή κληρονομιά.

Εν κατακλείδι, η Θεσσαλονίκη πράγματι έγινε τα τελευταία χρόνια πιο «εξωστρεφής», συγχρονιζόμενη με διεθνοποιημένα πλέον κοινωνικο-οικονομικά και πολιτικο-ιδεολογικά διακυβεύματα και προσφέροντας σε νέους οικονομικούς παράγοντες και *διαχειριστές του παρελθόντος* το καταστάλαγμα της διακριτής εθνικής/ εθνικιστικής, ορθόδοξης/ ησυχαστικής και δημοκρατικής/ επιστημονικής γεωκουλτούρας της. Ταυτόχρονα όμως ενεπλάκη σε περισσότερα επίδικα «Μακεδονικά». Κατά πόσο και προς ποια κατεύθυνση η ίδια η Θεσσαλονίκη και συνακόλουθα η εικόνα της θα εξελιχθούν, θα εξαρτηθεί, εκτός των άλλων παραγόντων, από τη συνειδητοποίηση της σύνθετης συγκυρίας και τους κοινωνικο-πολιτικούς αγώνες που βρίσκονται σε εξέλιξη με επίκεντρο την ίδια, τη βαλκανική της ενδοχώρα και την ευρύτερη περιοχή.

Μάιος 2019

Σλάβων πιστών για τον εορτασμό τους, *Μακεδονία* 3-12-2012. Και πιο πρόσφατα: 5-10-18 «Οι συνέργιες των Εκκλησιών και των τουριστικών οργανισμών Ελλάδας-Ρωσίας προωθούν τη γνωριμία των δύο λαών. Τις συνέργιες μεταξύ των Εκκλησιών και των Τουριστικών Οργανισμών Ελλάδας και Ρωσίας, οι οποίες προωθούν την γνωριμία των δύο λαών ενθάρρυνε ο υφυπουργός Εξωτερικών Μάρκος Μπόλαρης, στον χαιρετισμό που απηύθυνε κατά την χθεσινή έναρξη των εργασιών της Ημερίδας του Ελληνικού Κοινοβουλίου για το Έτος Τουρισμού Ελλάδας-Ρωσίας (2017-18). Ημερίδα η οποία πραγματοποιήθηκε με τη συμμετοχή κοινοβουλευτικών εκπροσώπων των δύο χωρών, καθώς και εκπροσώπων της Εκκλησίας της Ελλάδας και της Διακοινοτικής Συνέλευσης Ορθοδοξίας, καθώς επίσης και του ελληνικού και ρωσικού υπουργείου Τουρισμού, φορέων της περιφερειακής διοίκησης και ομάδων της κοινωνίας των πολιτών με δράση υπέρ του βιώσιμου τουρισμού. Ο κ. Μπόλαρης στον χαιρετισμό του ανέδειξε επίσης και τις προσπάθειες της Εκκλησίας της Ελλάδας για την οργάνωση και προβολή του προσκυνηματικού τουρισμού στη χώρα μας, υπογραμμίζοντας το αποτύπωμα της Ορθοδοξίας στον ελληνικό πολιτισμό. ΑΠΕ-ΜΠΕ».

¹⁹ Κλίμα που έχει ήδη επισημανθεί: Λαμπριανίδης, Η πορεία ανάπτυξης της πόλης, *ό.π.*, 325, σημ. 23.